

Türkiye’de Fikir Sanat Dergiciliği: İlk Dönem *Hareket* Dergisi Örneği

Literary and Artistic Magazine Publishing in Turkey: The First Period Sample of *Hareket*
Magazine

Bilgehan İHTİYAR*

Öz

Dergiler fikir, sanat, kültür ve edebiyat gibi çeşitli konularda kapsamlı bir yapıya sahip olarak okuyucularına zengin bir içerik sunan kitle iletişim araçlarıdır. Bu çalışmada, Tek Partili dönemde yayın hayatına başlayan ve muhalif bir fikir ve sanat dergisi olan *Hareket* dergisinin 1939 yılı süresince yayınlanan sayıları, milliyetçilik ve din bağlamında incelenmiştir. Çalışmada, nitel veri analizi ve içerik analizi olmak üzere iki ayrı yöntem kullanılmıştır. Nitel veri analiziyle ulaşılan dergi yayınları, içerik analizi yöntemiyle milliyetçilik ve din temaları çerçevesinde analiz edilmiştir. Dergide, milliyetçilik, Müslüman Türk’ün vatani olarak Anadolu, ahlak ve hareket felsefesi gibi temalar çerçevesinde okuyuculara belli bir fikir verme amacı güdülmüştür. Bu bağlamda çalışma, Tek Partili dönemde yayın hayatına başlayan bir fikir sanat dergisi olan *Hareket* dergisi hakkında betimleme ve bakış açısı sunmaktadır. Araştırma sonucunda, *Hareket* dergisinde dinin, hareket felsefesi bağlamında, mücadeleci ve aksiyona yönelik boyutuyla ön planda olduğu görülmüştür. Türk toplumunun, kendi kültürel dinamikleri içinde din ve ahlak bütünlüğüyle gerçekleşebileceği savunulurken, geri kalmışlığın ana sebeplerinin milliyetçilik, din ve ahlaki konulardaki yozlaşmadan kaynaklandığı iddiasına ulaşılmıştır. Batılılaşmanın ve seküler düşünce yapısının hakim olduğu Tek Partili dönemin ideolojisine muhalif olarak da, Rönesans’ın ancak bir medeniyetin kendine özgü değerleriyle gerçekleşebileceği fikri ön plana çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yayıncılık, Dergiler, Fikir Sanat Dergileri, Hareket Dergisi.

Abstract

The magazines are types of publications that present to its readers a rich content and have a comprehensive structure on various topic such as idea, art, culture and literature. The Hareket Magazine, which started

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, ihtiyar.bilgehan@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-5728-2174.

publishing life in Turkey’s single-party period (1923-1950), is a critical idea and art magazine. In this study, the issues of Hareket Magazine published in 1939 were analyzed in the context of conservatism, nationalism and religion. Two separate methods were used in the study; qualitative data analysis and content analysis. The magazine publications reached through qualitative data analysis were analyzed by means of content analysis method within the frame of “nationalism” and “religion”. The magazine aims to give a specific idea for readers in the sense of nationalism, Anatolia as a homeland of Muslim Turks, morals and movement philosophy. In this context, the study provides a perspective and description generally about Hareket Magazine which was on literature and art and was published in the single party regime. As a result of the research, the opposition stance of the Hareket journal in the conditions of publication of the Single Party period and its contribution to the intellectual-artistic magazine publishing was evaluated in terms of nationalism and religion issues.

Keywords: Publishing, Magazines, Literary and Artistic Magazine, Hareket Magazine.

Giriş

Basılı medya, zaman içerisinde teknoloji ile birlikte gelişip yaygınlaşmıştır. Gazete yayınlarından hemen sonra ortaya çıkan dergiler de bu gelişmeler ışığında yaygınlaşmaya başlamıştır. Basılı medya kapsamındaki dergi yayıncılığı; bilim, fikir ve sanat, ekonomi, spor, magazin, kadın, çocuk gibi çeşitli türlere ayrılması sebebiyle, gazetelere göre daha ayrıntılı ve belirlediği hedef kitlesine daha etkili ulaşabilen bir yayıncılık türüdür. Bu nedenle dergiler, toplumların yaşam biçimlerini ve gelişim evrelerini yansıtmak açısından gazetelere nazaran daha kapsamlıdır. Özellikle fikir ve sanat konulu dergileri ele aldığımızda genelde gazete ve televizyon gibi medya araçlarına nazaran daha sistemli ve kapsamlı bir fikir ortaya koymalarıyla fikri içerik üretimleriyle ön plana çıkarlar.

Bu çalışmanın amacı, Tek Partili dönemde yayın hayatına başlayan *Hareket* dergisinin yayıncılık bağlamındaki muhalif duruşunu ortaya koymaktır. Bu sebeple derginin muhalif çizgisini öne çıkaran yönleri üzerinde durulmaktadır. *Hareket* dergisinin Dergâh Yayınları’ndan çıkan tıpkıbasımı olan ilk dönem yayınları (Şubat-Kasım 1939) incelendiğinde, muhalif çizginin genellikle milliyetçilik ve din temaları çerçevesinde olduğu görülmektedir. *Hareket* dergisinin, zamanın zor siyasal şartlarında ve tüm ekonomik zorluklara rağmen, davasına inanmış bir entelektüelin düşüncelerini okur kitlesiyle paylaşması ve bunu uzun yıllar devam ettirebilmiş olması, yayıncılık tarihi ve pratiği açısından önemli bir örnektir. Bu makalede, *Hareket* dergisinin muhalif duruşu ve milliyetçilik ile din ilişkisini nasıl kurduğu incelenerek günümüzün yayıncılık alanına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışmada, sosyal olguları içinde buldukları ortam görünümleriyle gözlem, görüşme ya da belgeleri değerlendirmek suretiyle bilgi edinme ve bu bilgileri analiz ederek kuram geliştirme imkanı sunan nitel veri analizi (İslamoğlu, 2011, s. 186) ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Nitel veri analizi kullanılmasındaki amaç, olguların anlamını derinlemesine inceleyerek betimsel ve gerçekçi açıklamalar yapmaktır. Sayısal veriden ziyade, daha çok sözlü ve yazılı metinlerin toplanmasına olanak veren nitel araştırma yoluyla doküman incelemesi yapılmıştır (Balaban Salı, 2012, s. 115-117). Bu yöntemle, araştırmanın amacına uygun olarak *Hareket* dergisinin ilk dönem yayınlanan

(Şubat-Kasım 1939) sayılarına, Dergah Yayınları tarafından yayımlanan tıpkıbasım kaynağından ulaşılmıştır. Murat Ataizi'nin (2012) de belirttiği gibi içerik analizi,

Genelde kitle iletişim araçları (medya): televizyon, radyo, gazete, dergi, sinema gibi araçlar tarafından üretilen yazılı, sözlü ya da görsel mesajların sistematik bir biçimde analiz edilmesi yani taşıdığı mesajları anlamak için bilimsel yöntemle çözümlenmesi ve bu mesajların anlamlandırılması yöntemine içerik analizi denilebilir. (s. 139)

İçerik çözümlemesi, *Hareket* dergisinin muhalif çizgisini nasıl yansıttığını ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Araştırma örnekleme derginin muhalif kimliğini öne çıkaran anahtar temalar, yani milliyetçilik ve din temalarına göre sınırlandırılmış ve ilgili bölümlerin içerik analizi yapılmıştır.

Çalışma, *Hareket* dergisinin, Dergah Yayınları'ndan çıkan 1939'un Şubat ile Kasım ayları arasındaki toplam yedi sayılı tıpkıbasım yayınlarıyla sınırlandırılmıştır. *Hareket* dergisinin uzun soluklu bir yayın hayatına sahip olması ve yayımlandığı ilk dönem itibarıyla fikri anlamda muhalif olarak yayın yapan tek fikir sanat dergisi olması gibi sebepler derginin yayıncılık tarihi ve pratiği açısından önemini ortaya koyar. Bu bakımdan çalışma, derginin yayın hayatına başladığı ilk yıldaki yedi sayıyla sınırlandırılmıştır.

Tek Partili Dönemde Türkiye'de Fikir Sanat Dergiciliği

Fikir sanat dergiciliği denildiğinde akla ilk gelen, bir düşünce etrafında toplanıp fikir sancısı çeken kişilerin üretimleridir. Dergi yayıncılığının ortaya çıkışından bu yana fikir sanat dergileri, fikri meselelerin tartışıldığı ve bir yönüyle de hem yaşanan döneme yön veren hem de onun tarafından yönlendirilen önemli yayın organları olmuştur. Fikir sanat dergileri, toplumun fikri düşüncesinin yanı sıra, sanata ve edebiyata bakışı betimleyen, sanatı ve edebiyatı sorgulatan ve onları yönlendiren bir araç olmuştur. Sahip oldukları fikri düşünce önemli olmaksızın, çoğunlukla alanında usta isimlerin bir araya gelerek oluşturdukları dergiler ise bunun örnekleridir.

Cemil Meriç (2010), dergilerin devrin en mahrem ve samimi yanlarını makyajsız bir şekilde ortaya koyan yayınlar olduğu ifade ederek şöyle söyler:

Kitap fazla ciddi, gazete fazla sorumsuz. Dergi hür tefekkürün kalesi. Belki serseri ama taze ve sıcak bir tefekkür. Kitap, çok defa tek insanın eseri, tek düşüncenin yankısı; dergi bir zekâlar topluluğunun. Bir neslin vasiyetnamesidir dergi: vasiyetnamesi, daha doğrusu mesajı. Kapanan her dergi, kaybedilen bir savaş, hezimet veya intihar. (s. 102-103)

Fikir sanat dergileri, dönemin fikri düşünce yapısını diğer yayın türlerine göre daha ayrıntılı ve genellikle alanında uzman kişilerin kalemleriyle sunmalarından dolayı siyasal müdahalelerden en çok etkilenen yayın organları olmuşlardır. Türkiye'nin yakın tarihi de Tek Partili dönemdeki politik çıkarlar sebebiyle engellenip sansürlenmiş yayınlarla doludur.

Tek Parti Dönemi, Serbest Fırka'nın kapatılmasından başlayıp, Demokrat Parti'nin kuruluşuna kadar devam eden süreci (1923-1946) kapsamaktadır. Türkiye tarihinde önemli bir yere sahip olan bu dönemi diğer dönemlerden ayıran özellik, ülkede tek bir partinin bulunması ve bu partinin muhalif partiler olmaksızın her durumda iktidara sahip olmasıdır (Ertunç, 2005, s. 261-262). Ülkede yaşanan

bu siyasi atmosfer basın yayın organlarını da etkilemiştir. Mevcut iktidarın siyasi görüşlerine aykırı sayılabilecek yayın yapan kişi ve kurumlar engellenmeye çalışılmıştır.

Bu dönem Türkiye için zor yıllardır, çünkü hem 1920’ler hem de 1930’lar Türkiye’nin köklü atılımlara giriştiği, fakat bu atılımları gerçekleştirebilmek için gerekli maddi kaynakların da yeterli olmadığı bir dönemdir. Aşar kaldırılmış, mali reformlar ise devleti temel gelir kaynaklarından mahrum etmiştir. 1920’lerin ikinci yarısındaki kötü iklim koşulları da tarımı olumsuz etkilemiştir. Bir tarım ülkesi olan Türkiye, mali-iktisadi bunalıma düşecek duruma gelmiştir. Bunun yanı sıra, 1929 Ekonomik Buhranı da Türkiye’nin sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Buhrandan en çok tarım ülkeleri etkilenmiştir. Cumhuriyetin doğuşu sonrasında kurulan birçok şirket, 1930’lu yılları dahi görememiştir. Sanayi planları yaparak ülkenin en kısa sürede kendine yetecek bir konuma getirilmesi istenir, İttihatçıların “milli iktisadı”, “devlet iktisadiyyatı” bir adım daha ileri alınır ve devletçiliğe geçilir (Toprak, 2004, s. 3-4). Diğer yandan, Ahmet İnsel’in (2001) de belirttiği gibi Tek Parti döneminin düşünsel bakış açısı,

Kemalist düşünün ideali, otoriter bir demokrasidir. Disiplinli bir hürriyet, nizamlı bir toplum ve devlet otoritesine mutlak itaati içeren demokrasi anlayışı için, aslolan yönetimin rahat çalışabilmesidir. Bu nedenle çoğulculuğu, intizamsızlık, disiplinsizlik ve başıbozukluk olarak algılama eğilimindedir. Tasarladığı demokrasi modeli otoriteye mutlak itaat talep eder. (s. 23-24)

Bu dönemde, Türk toplumunu meydana getiren farklı kesimlerin siyasi düşüncelerini dile getirme olanağı, sistemin izin verdiği ölçüde gerçekleşebilmektedir (Barutçu, 2012, s. 25-26). Özellikle yayıncılık faaliyetinde bulunan kesimler de bu dönemde baskı altında kalmıştır. Örneğin, 1925 yılında Doğu illerinde meydana gelen Şeyh Sait İsyanı’nın yanı sıra, Ankara ve İstanbul’da da hükümete karşı muhalefet eylemleri gerçekleştirilmiştir. Basında da Tek Parti düzenine ilişkin eleştiri yazıları yayınlanmıştır. Bunun üzerine muhalif sesleri susturmak amacıyla *Takrir-i Sükun Kanunu* getirilir. Bu kanun, hükümete olağanüstü yetkiler vermiştir. Kanunla hükümet, basın özgürlüğünü dilediği gibi kısıtlama ve hatta gazete kapatma yetkileri elde etmiştir. Bu kanunla *Tevhid-i Efkar*, *Son Telgraf*, *İstiklal*, *Sebilürreşat*, *Aydınlık* ve *Orak Çekiç* gazeteleri kapatılırken, *Sadayı Hak*, *İstikbal*, *Kahkaha*, *Presse du Soir*, *Savha* gazeteleri de susturulmuştur (Topuz, 2003, s. 146-148).

Yaşanan politik gerilimler ve uygulanan yaptırımlar, basının çok sesli bir şekilde yayın yapmasında engel olmuştur. Farklı düşünceleri temsil eden gazete ve dergilerin yayın hayatı yaptırımlarla engellenmeye çalışılmıştır. Bu da dönemin kültür sanat alanındaki üretimlerinde tek yönlü düşüncenin ağır basmasına neden olmuştur. Diğer yandan, iktidara zıt düşünceye sahip olan medya kuruluşları devletten destek alamadıkları gibi reklam konusunda da sıkıntılar yaşamış ve yayın hayatlarına devam etmeleri zorlaşmıştır.

Dönemin tüm zorluklarına rağmen öne çıkan fikir sanat dergilerinden bahsetmek de mümkündür. Bunlardan birisi 1921-1923 yılları arasında yani Milli Mücadele Dönemi ile Cumhuriyetin ilk yılında fikir, sanat ve edebiyat alanlarında yayın yapan *Dergâh* dergisidir. Derginin isim babası Yahya Kemal Beyatlı’dır. Milli Mücadele’yi destekleyen, ruhçu ve mistik bir dergidir. Bir diğeri 1923-1928 yılları arasında Mehmed Mesih (Akyiğit) tarafından çıkarılan, fikir tartışmalarının yanı sıra sanat

ve edebiyat yazılarına da yer veren *Milli Mecmua* dergisidir. Dergide yaygınlıkla Türk devriminin ilkeleri ve ulusçuluk düşünceleri, Cumhuriyete sahip çıkılarak tartışılır (Toprak, 1984, s. 25-26). Dönemin öne çıkan dergilerinden bir diğeri de 1924-1931 yılları arasında yayımlanan *Resimli Ay* dergisidir. Sabiha Sertel ve Nazım Hikmet gibi isimlerin yazı kadrosunda bulunduğu dergide, Türkiye’de Marksist düşünce ve yorumları ele alınmıştır. Kemalizm’i savunan yazıların yayımlandığı ve düşünsel yönünün sosyolog Mehmet İzzet tarafından oluşturulduğu *Hayat Mecmuası* da dönemin öne çıkan dergilerinden biridir (Topuz, 2003, s. 390).

Tek Parti döneminde parti-devlet-hükümet bütünleşmesi izlenir ve farklı görüş çevreleri susturulur. Türk Ocakları kapatılarak, Cumhuriyet Halk Fırkası’yla yakın temas içinde olan Halkevleri kurulur. *Ülkü* (1933) dergisi bu ortamda yayın hayatına başlar. Dergiye adını M. Kemal Atatürk verir. Edebiyat, tarih, sanat, sosyoloji ve felsefe gibi konuların yanı sıra CHF popülizmi belirgin şekilde kendini gösterir. *Kadro* (1932-1935) Dergisi de yine dönemin öne çıkan dergilerinden biridir. Devletçilikten yana olan *Kadro*, Kemalist inkılabın ideolojisini yaymayı hedefler. Demokrasi anlayışında Kıta Avrupası’nın otoriter ve totaliter eğilimlerinin etkisinin görüldüğü ve güçlü orta sınıf görüşünün hakim olduğu *Fikir Hareketleri* dergisi de, demokrasi retoriğini yoğun biçimde kullanması bakımından, dönemin öne çıkan dergileri arasındadır. Ulusal değerlerin köylerde arandığı ve köycülük düşüncesini konu alan dergi *Atsız Mecmua* da Tek Parti döneminin öne çıkan dergileri arasında zikredilebilir.

1930’lu yıllarda Türk Ocakları’nın kapatılmış olması sebebiyle Türkçüler geri plana itilse de, Almanyada Adolf Hitler’in iktidara gelmiş olması, bu dönem dergilerinde ırkçılık tartışmalarını da tekrar gündeme getirir. Örneğin *Orhun* dergisi, milliyet sorununu her şeyden önce kan sorunu olarak görür. Türkçe konuşan bir Yahudiyi Türk olarak kabul etmezler. Dergi 1934’te kapatılır. Aynı şekilde benzer yayın çizgisinde olan *Geçit* ve *Birlik* dergileri de kapatılır.

Tek Parti döneminin sistem eleştirisini yapmaları bakımından diğer dergilerden ayrı yayın politikaları benimseyen dergiler ise şunlardır: *Akın*, *Projektör*, *Yeni Adam*, *İnsan*, *Hareket* ve *Yücel*. Bunlar, bir bakıma dönemin muhalif dergileridir (Toprak, 1984, s. 37).

Bu dönemde yayımlanan muhalif muhafazakâr dergilerin genel durumunu Toprak (1984) şöyle anlatır:

Tek Parti döneminin güçlü muhalefet organlarından biri Hareket dergisidir. İslamcılık akımının son sözcüsü Sebilürreşad’ın 1925’te kapatılmasından sonra İslamcı nitelikte gazete ya da dergi kalmamıştır. Takrir-i Sükun Kanunu ile basın sıkı bir denetime girmiş, rejime ters düşen yayınlar kapatılmıştır. 1939 yılında yayınlanmaya başlayan Hareket bu tür muhalefetin ilk sözcülerinden biridir. Nurettin Topçu’nun yönetiminde çıkan dergi Batılılaşmayla beklenen Rönesans’ın, dirilişin gerçekleştirilemeyeceğini savunur. Bu arada tek şef rejiminin sakıncaları vurgulanır. Bu tür eleştiriler nedeniyle Nurettin Topçu Denizli’ye sürülür. Dergi 1942’ye değin yayınına ara vermek zorunda kalır. 1943 Eylül’ünde yayımlanmaya başlayan Büyük Doğu, Necip Fazıl’ın yönetiminde İslamcı hareketin yol açısı dergilerinden bir diğeridir. Özellikle çok partili döneme geçişte, kamuoyu oluşumunda etkin rol oynamıştır. (s. 39)

Hareket dergisi, yayınlanmaya başladığı dönemde var olan fikir sanat dergileri içinde muhalif olan tek dergi olması sebebiyle ortaya koyduğu düşünceleri açısından önem taşır. Döneme hakim olan pozitivist anlayışa eleştirel yaklaşarak, düşüncelerinin temelini kalp ve ruha dayandırır.

Dergicilik ve bilhassa fikir sanat dergiciliği üzerine yapılan çalışmalar her ne kadar kısıtlı olsa da, yine de literatürde çeşitli konularda yazılmış yüksek lisans ve doktora çalışmalarına rastlamak da mümkündür. Örneğin, *Hareket* dergisi ile yakın dönemlerde yayınlanan *Kadro* dergisiyle ilgili Oğuzhan Atilla İlhan (2011) tarafından yazılan “Cumhuriyet İdeolojisinin Oluşmasında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketinin Rolü” başlıklı yüksek lisans tezinde dönemin siyasi, sosyal ve düşünsel ortamını da dikkate almak suretiyle, Türk devriminin doktrine edilmesinde *Kadro*’nun ortaya koyduğu düşünceler tartışılmıştır. Bir diğer örnek olarak, “Türkiye’de Sekülerizme Karşı İlk Yasal Muhalefetin Oluşumu: Demokrasiye Geçiş Sürecinde Büyük Doğu Dergisi (1945-1950)” başlıklı yüksek lisans tezinde Hande Tatoğlu (2014), Tek Partili döneme ve sekülerleşme politikalarına yönelik *Büyük Doğu* dergisinin duruşunu incelemiştir. “1975-1980 Dönemi Sosyo-kültürel Ortamında Birikim Dergisinin Yeri ve Önemi” başlıklı yüksek lisans tezinde Hediyeullah Aydeniz (2005), *Birikim* dergisini, dönemin sosyo-kültürel ve siyasi koşullarını da dikkate alarak değerlendirmiştir. “Birikim Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Din Tartışmaları” başlıklı yüksek lisans tezinde Mehmet Emin Babacan (2009) da Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte yaşanan toplumsal değişim ve din üzerine başlayan tartışmaları din, kültür, İslamcılık ve muhafazakârlık gibi kavramların *Birikim* dergisindeki temsili üzerinden değerlendirmiştir.

Tüm bunlardan hareketle görülebileceği gibi, fikir ve sanat dergilerinin yayınlandıkları dönemin kültürel, düşünsel, siyasi ve ideolojik iklimini yansıtmalarının yanı sıra, aynı zamanda toplumsal etki uyandıran işleve de sahip olmaları nedeniyle dergiler ve dergi yayıncılığı üzerine yürütülecek bir araştırma ancak tarihsel koşullar dikkate alınmak suretiyle gerçekleştirilebilir.

***Hareket* Dergisi**

Hareket, bir fikir ve sanat dergisi olarak Nurettin Topçu’nun¹ fikriyatını taşıyan ve temsil eden bir dergidir. İsmail Karâ’nın (2009) deyimiyile, “ruhçu (mistik), cemaatçi (toplumcu, sosyalist) ve Anadolu tavrını ise bütün neşir (1939-1982) hayatı boyunca muhafaza etmiştir” (s. 115). Tek Partili dönemdeki yayınlarıyla da muhalif kimliğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur. *Hareket* dergisinin muhalif duruşunun arkasında yatan sebepler kısaca, Batılılaşmanın ve sekülerleşmenin

1 Nurettin Topçu (1909-1975): 1909 yılında İstanbul’da dünyaya gelir. Lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi’nde tamamladıktan sonra kendi imkanlarıyla girdiği yurt dışı sınavını kazanarak burslu bir şekilde Fransa’ya gider. Bordeaux Lisesi’nde psikoloji okurken burada ünlü Fransız filozof Bordeaux Blondel ve Louis Massignen ile tanışır. Ardından Strasbourg Üniversitesi’ne girer ve felsefe, ahlak ve sanat tarihi alanında eğitim alarak çeşitli çalışmalarda bulunur. Sorbonne Üniversitesi’nde akademi çalışmalarına başlayarak felsefe doktorasını tamamlar. Sorbonne’da doktora başarmış ilk Türk öğrencidir (Aydoğdu, 2009, s. 440). 1934’te yurda döndükten sonra Galatasaray Lisesi’nde felsefe öğretmenini olarak göreve başlar. Hatırı sayılır birinin oğluna sınıfı geçmesi için iltimas yapmayı reddettiğinden İzmir’e tayin edilir. *Hareket* dergisini burada çıkarmaya başlar. *Hareket*’te yayınlanan *Çalgıcılar Yine Toplandı* başlıklı yazısıyla soruşturma açılır ve Denizli’ye tayin edilir. Daha sonra İstanbul’a döner ve bir süre Hilmi Ziya Ülken’in kürsüsünde eylemsiz doçentlik yapar. “Bergson” üzerine doçentlik tezini hazırlamış ancak kendisine doçentlik kadrosu verilmemiştir. Fikri faaliyetlerini *Türk Kültür Ocağı*, *Türk Milliyetçiler Cemiyeti*, *Milliyetçiler Derneği* ve *Türkiye Milliyetçiler Derneği*nde sürdürmüştür (Vahapoğlu, 2006, s. 15).

revaçta olması, teknolojiye tapınmanın insanı ruhsuzlaştırması ve Batı'dan gelen her fikrin halka dayatılması şeklinde sıralanabilir. *Hareket* dergisi, özellikle ilk dönemine tekabül eden yıllarda bu düşüncelere karşı çıkan tek muhalif dergidir. Bu sebeple *Hareket* dergisinin ilk dönemi ayrı bir önem taşımaktadır. Fakat şunu da belirtmeliyiz ki *Hareket*, uzun soluklu bir yayın hayatına sahip olmasına rağmen fikri anlamda çizgisini hiçbir dönem bozmamıştır. Bu çalışmada ilk döneme dikkat çekilmesi, *Hareket*'in o dönemde muhalif duruş sergileyebilmiş tek dergi olması sebebiyledir.

Tek Parti döneminde yayınlanan dergilerin büyük bir kısmı resmi ya da yarı resmi olmaları bakımından genellikle devlet desteklidir. Devlet tarafından örtülü ya da açık bir şekilde destek verilen süreli yayınlar uzun yıllar yayınlanabilirken, belli bir fikir etrafında şekillenen ve bir gruba ait (milliyetçi/muhafazakâr) olarak yayınlanan dergiler ise maddi sebeplerden ötürü daha ilk yıllarında yayın hayatlarına son vermek zorunda kalmışlardır. *Hareket* dergisi de Topçu tarafından sınırlı imkânlarla çıkarılan bir dergidir. Ayrıca, Cumhuriyet döneminde yayımlanan ve *milliyetçi-muhafazakâr* olarak kabul edilen süreli yayınlar arasında tarih olarak en önce yayınlanan ve savunduğu fikriyatı en güçlü olanıdır (Ünal, 2015, s. xix).

Dergiye, Tek Parti rejiminin milli olmayan kültürel uygulamalarına bir tepki olarak *Hareket Fikir Sanat* ismi verilmiştir. Tek Partili dönemin ilk yıllarında –değişen alfabenin de etkisiyle– topluma dayatılan Batılı fikir ve sanat anlayışlarına karşı Topçu, *Hareket* dergisi aracılığıyla merkezine metafiziği koyan ve kendi milli kültür dinamikleri üzerine inşa edilmesi gereken bir fikir sanat anlayışını savunur. Topçu, yeni kurulan rejimin, yani demokrasinin (ne kadar baskıcı olsa da) fikir hürriyeti ilkesinden istifade ederek kendi düşüncelerini *Hareket Fikir Sanat* dergisinde vermeye çalışır.

Mehmet Fatih Birgül (2017), “İlk Dönem (1939) Hareket: Bir ‘Sokratik’ ve ilk Müslüman Muhalif” adlı makalesinde, felsefi temeller üzerine inşa edilen “kalp ahlâkı”nın ilk dönem *Hareket* dergisinin aykırılığının temel dayanağı olduğunu belirterek “Kur’an da kaynağını bulan ilahi prensipler” sözleriyle de şunları ifade etmektedir:

İslamcılık ile İslâm'ı birbirine karıştırmaya son derece meyilli devrimizin pek fark edemediği, fark etse de üstünde durmaktan kolayca kaçındığı bu özellik, ilk *Hareket*'i, aynı zamanda Takrir-i sükûn sonrası –neşir sahasına çıkabilmiş– ilk ‘Müslüman tefekkür’ olarak da tescillenmektedir. Evet; *Hareket*'in, İslâm'ın merkeziliğine dair izahlarının edası ve üslubu bazen tuhaf hatta yadırgatıcı olmaktadır; mezkûr pasajlar dikkatle okunduğunda, dönemin şartları gereği, rahat ve açık konuşulmadığı da kolaylıkla sezilmektedir. Bununla birlikte, asrın asıl probleminin ‘din’ daha doğrusu dinsizlik olduğunu beyan eden Hareket, kesinlikle ruhunu İslâm'da bulduğunu, temel olarak ona dayandığını ileri sürmekte ve bu anlamda ilk ‘İslâmî dergi’ olmaktadır. O halde genel tespitimiz şu cümle ile hulasa etmek mümkündür: İlk *Hareket*, ilk Müslüman, muhalif dergidir. (s. 2009)

1939'dan itibaren Topçu'nun başyazarlığını yaparak yayımladığı *Hareket* dergisi, Türk entelektüellerinin bir kısmı için aynı zamanda bir okul işlevi de görmüştür. Bu dönemde Kemalizm'e eleştirel açıdan yaklaşan yalnızca iki siyasi dergi bulunmaktadır. Bunlardan biri *Hareket* dergisiyken, diğeri Necip Fazıl Kısakürek tarafından 1940 tarihinde çıkarılan *Büyük Doğu* dergisidir. Ancak

Hareket’in misyonu, Büyük Doğu dergisi ile erken dönemlerde Türk muhafazakârları olarak kabul edilen grubun okulu sayılan *Dergah* dergisinden farklıdır (Mollaer, 2006, s. 30).

Büyük Doğu dergisi ile *Hareket* dergisinin fikri çizgisi milliyetçilik ve din bağlamında farklılıklar gösterir. Bu konuda Topçu, *Hareket* dergisini şu temellere oturtur:

Türk milliyetçiliği, Anadolu’da bin yıl aynı kaderi paylaşan milletin sevinçte ve kederde, toprakta ve iktisatta aynı duyuş ve düşünüşüdür. Onun milliyetçiliği soya dayanan bir milliyetçilik değildir. Uzak Asya’dan Anadolu’ya gelen Türkmenin İslam boyasıyla boyanıp, kendilerinden önce Anadolu’da yaşayanlar arasında soy sop ayrımı yapmadan, kardeş olarak oluşturulan bir milliyetçiliktir. Modern anlamda ise, sınıfsal farklılıkların arasında derin uçurumları olmayan, milli görev bilincini evrensel ahlakla bütünleştiren, kurulacak sistemin Türk milletinin ruh köklerinden beslenen, bunun yanında Garp milletlerinin kalkınma modellerini örnek alan anlayışa dayanır.

Topçu, iktisadi anlamda Anadolu’ya özgü bir sosyalizmi savunur. Topçu’nun yeni kurulan rejimle olan çelişkisi bir Cumhuriyet karşıtlığı değildir. *Hareket* dergisindeki farklı kalemlerin yazılarında hep bu tema göze çarpar. Topçu’nun derdi, ne eski yönetim şekli ne de gelenekselleşmiş katı sünni anlayıştır; onun derdi, Avrupa’da gerçekleşen Rönesans hareketlerini milli bünyede gerçekleştirmektir. Necip Fazıl Kısakürek’in başını çektiği *Büyük Doğu* dergisi ise Topçu’ya göre farklılık gösterir. Eskiye özlem, bilhassa Necip Fazıl’ın yazılarında ve dergide yayınlanan diğer yazılarda öne çıkar. Katı sünni anlayışı benimsemenin yanında mistik, kaderci ve tasavvufi bir anlayış hakimdir. *Büyük Doğu*’yu, *Hareket* dergisi ve Topçu’nun fikirleriyle ayıştıran en önemli husus rejimle olan sorundur. Geçmişin şaşalı dönemleri ve kahramanlıkları devamlı dile getirilir. Yazdığı şiirler fikri davasının görüntüsünü ortaya koyar. Topçu’ya nazaran sınıfsal bir çelişkiye değinmez. Mistik tasavvufi anlayış, fikri yapısına yansır.

Topçu, *Hareket* dergisiyle düşünce tarihi açısından önemli bir başlangıç yapmıştır. 1925’ten sonra sadece dini düşünceyi değil, Batıcılığı, baskıcı modernleşmeye dayanak gösterilen pozitivizmi ve materyalizmi desteklemeyen fikirleri yayın aracılığıyla eleştirebilmek mümkün olmadığından, *Hareket* dergisinin ortaya çıkışı düşünce tarihi açısından adeta bir dönüm noktası gibidir. *Hareket* dergisi, Topçu’nun benimsediği hareket (aksiyon) felsefesi anlamında adlandırılmış bir dergidir. Topçu, Batı’da yetişmiş ve Fransız filozof Maurice Blondel’in sistemleştirdiği hareket felsefesini benimsemiştir. Daha ilk yazılarından itibaren *Hareket* dergisinin yerli-millî muhtevasını benimsemiş ve o dönemlerde çok popüler olmasına rağmen Batı’nın eleştirisini yapmaktan da geri kalmamıştır. Hatta derginin ilk sayısındaki “Rönesans Hareketleri” başlıklı yazısında Batı sistemini güçlü bir kavrayışla değerlendirerek sağlam bir tenkidini yapmıştır (Doğan, 2006, s. 360-361). Topçu, din ve millet kavramlarına bir bütün olarak bakmıştır.

Topçu’nun ve *Hareket* dergisinin temel düşünce noktasını şöyle tasvir etmek mümkün görünmektedir: Bin yıllık tarih, Müslüman Türk’ün vatanı olarak Anadolu, milliyetçilik, Türk İslam sentezi, otoriter devlet vs. kavramları felsefi ve sosyolojik açıdan ele alarak düşüncesini ortaya koyar (“Bir düşünce ve”, 2006, s. 4).

Topçu (1997), *Hareket* dergisindeki milliyetçilik anlayışının dayandığı esasları şöyle sıralamaktadır:

1. Milletin dini, onun ahlakını, örflerini, ve kalbini yoğurmuş, Türk-İslam medeniyetine yön ve kaynak olmuş İslam dinidir.
2. Büyük vatan Anadolu Toprağıdır.
3. Soyumuz, Oğuz çocuklarının, Anadolunun dokuz yüz yıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur.
4. Dilimiz, bu ülkede yüzyıllar boyunca devam edegelen tarihi olgunlaşma içinde varlık kazanan müşahhas ve zengin Türk dilidir. Ferdi isteklerin icadı olan mücerret ve hayatsız dil, milli dil olamaz.
5. Devlet, büyük çoğunluğu köylü olan kütlenin iradesini yaşatan merkeziyetçi, otoriteli ve mesuliyetli devlettir.
6. İktisadi sistemimiz, halkın bütün içtimai ihtiyaçlarını karşılayan ve her ferdi iş ahlakıyla seferber eden, asrın geçer deyimıyla ruhçu, sosyalist sistemdir. (s. 151)

Dergide yer alan fikir yazılarının içeriği ve amacı ise, Topçu (2015a) tarafından şöyle ifade edilmektedir:

İşe ahlak ve insan kavramıyla başladık. Et ve kemikten ibaret maddenin hakimi ve velisi olabilecek bir ruh kuvvetinin kaynaklarını araştırdık. İlahi prensiplerini Kur'an'da bulduğumuz kalp ahlakının, felsefi temellerini denedik. İnsanın içine çevrildik. Kaynak ve hazineyi ruhun derinliklerinde aradık. Eski Yunanda Sokrates felsefeyi fizikten, yani madde dünyasındaki araştırmalardan ayırıp ahlaka yükseltmişti. Kurtarıcı hakikati araştırmanın, gerçek yolu bu olduğuna inanarak etrafımızdakilerin kainat bilgisi veya siyasi muvaffakiyetler yolunda harcadıkları gayreti kendilerine bırakarak insanı tanıtmaya, Hazreti Mevlana'nın tabiriyle "İnsanın latif olan içini" sevdirmeye çalıştık. İnsan idealimizi yeter derecede belirttikten sonra, ikinci safhada insan ruhunun pak zemininde yükseltilmesini istediğimiz milliyetçilik davamızı ortaya koyduk. Batı'nın barbar milliyetçiliğinden ayırdığımız Anadolu Türkünün milliyetçilik davasının bir devrin şaşkınlığı içinde zannedildiği gibi, yirmi otuz yıllık olmayıp bin yıllık tarihi olduğunu gösterdik. Müslüman olan Türkün Anadolu'nun doğu kapısından "Malazgirt'ten sonra" girerek mübarek yurdu İslam'ın ruhuyla doldurduğunu anlattık. (s. xv-xvi)

Topçu'nun sözlerinden de anlaşıldığı gibi fikir yazılarının ana temasını, ahlak ve hareket felsefesinden yola çıkarak yerli ve milli unsurlarla ele alınan Müslüman Türkün fikir ve düşünce hayatını şekillendirecek, hem içinde bulunduğu coğrafyanın mevcut durumunu anlamasını sağlayacak hem de Avrupa'nın, Müslüman Türk'e bakışı oluşturmaktadır. Ayrıca metinler okuyucuya yol göstericiliğinin yanında nasıl düşünmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Hareket dergisi toplam yedi dönem yayınlanmıştır. *Hareket*, ilk döneminde -Şubat 1939-Aralık 1942 arasında- kesintili bir şekilde 12 sayı olarak yayınlanmıştır (Günaydın, 2006, s. 561). *Hareket* dergisinin uzun soluklu bir yayın serüveni olmakla birlikte, özellikle ilk dönem sayılarında dergide

savunulan fikriyat açısından da tutarlı bir duruş sergilendiği gözlenmektedir. Bu yüzden çalışma, *Hareket* dergisinin 1939 yılındaki ilk dönem yedi sayısıyla sınırlandırılmıştır.

Derginin ilgili sayılarına, Dergah Yayınları'nın 2015 yılında Nurettin Topçu'nun vefatının 40. yılına özel olarak yayınladığı *Hareket* dergisinin tıpkıbasımından ulaşılmıştır. Dergi içeriğinde ağırlıklı olarak fikir yazıları yer alırken şiir, hikâye ve sanat yazılarına da yer verilmiştir. 1939 yılı içerisinde dergide toplam otuz iki fikir yazısı yayınlanırken, on bir şiir, dokuz sanat yazısı ve beş tane de hikâye yayınlanmıştır. Yıl içerisinde yalnızca arka kapakta bir fabrikanın kumaş ve battaniye ile ilgili iki reklamı yer almıştır. Metin sayısı en az altı, en fazla ondur. Çalışmada, muhalif kimliğin nasıl kodlandığı, içerik analizi yöntemi ile araştırılmıştır. İncelenen yazılarda, muhalif görüşün milliyetçilik ve din temaları çerçevesinde kurulduğu bulgulanmıştır.

Hareket Dergisinde Milliyetçilik ve Din Temaları

Hareket dergisinde yayımlanan fikri yazıların çoğunluğunda metnin ana teması milliyetçilik ve din eksenindedir. Bu iki tema metnin bütünlüğü içinde harmanlandığı için çalışmada tek başlık altında toplanmıştır.

Derginin ilk sayısının başyazısı olan *Rönesans Hareketleri* başlıklı metinde Topçu (2015b) dini ve milliyetçiliği şu şekilde ele almaktadır:

Onuncu asırda Harran'da doğan İslam rönesansı ahlaki feyzini, İslam'ın mevsuk bir şekli, Hz. Muhammed'in samimi tarikatı olan tasavvufta verdi ve bu hareket ilk hamlesiyle, İslam dinine giren Türkmen'den o asırlarda Anadolu'da bir millet yarattı. Biz bu Rönesans'ın milletiyiz. (s.1)

Görüldüğü gibi, Türklerin İslamiyet'e girişiyle Anadolu'da millet olduğunu vurgulamaktadır. Yani millet, kimliğini dinle bütünleştirmiştir. İslam, Türk milletinin rönesansı olarak görülmüştür. Ayrıca, yazının diğer bölümlerinde Türk milliyetçiliğinin kendi içinde bir rönesansa ihtiyaç duyduğu ve bunu da gençlerin gerçekleştirebileceği kişilerin belirtilir. Rönesansın da, bir medeniyetin kendine has değerleri, dini, ahlaki ve sanatıyla gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Milliyetçiliğin, ancak bir toplumun kendi dinamikleri içinde, dini ve ahlaki değerlerle bezenerek, her alanda gerçekleşecek bir birlik içinde oluşabileceği ifade edilmiştir.

Derginin isminden de anlaşıldığı gibi *Hareket*'in düşünsel temelini Topçu'nun hareket felsefesi oluşturmaktadır. Hareket felsefesinin dayanağı ise yine Topçu'ya (2015c) göre imandır:

Bütün hareketlerinde enfüsi bir namütenahiliğin gizlendiğini anlatan karanlık hissi, insanı, bu ilahi varlığı bütün hayatına yaymaya sürükler. Dini hareket, kendi başına diğerlerinden ayrı bir hareket değildir, o bütün hareketlerimizi kucaklıyor. Onsuz hareket kendi kendisine yetişmez. (s. 26)

Hareket felsefesini belirleyen ana mesele düşünülen ve murat edilen fikirlerin hayata geçmesi için gösterilen çabadır. Önce yola koyulmakla başlanmalı ve bu yolda karşılaşılabilecek olan zorluklara hem iç alemde hem dış alemde göğüs germelidir. Hareket etmek insanın cevheridir. Hareketin ana hedefi, ruhi ve fiziki anlamda dünyayı güzelleştirmektir. Bu da insanın, önce kendi iç aleminde

kat edeceği merhalelerle ve gerçekleştireceği devrimlerle mümkün olabilir. Aksi durumda, kendi iç aleminde hareket felsefesinin düsturuna uymamış olanların, insanlığa verebilecek bir şeyleri bulunmayacaktır. Kısacası hareket felsefesinin özünde, insanda Allah'ı görmek yatar. Bu bakımdan hareketlerin hiçbirini dini hareketten ayrı tutulmamıştır. Çünkü Topçu, dini her şeyin özünde harekete geçirici bir kuvvet olarak görür. Bu çerçevede aşağıdaki alıntıda yine Topçu'daki (2015ç) aynı din ve milliyetçilik bağlantısını görmek mümkündür:

Türk çocuğunu, namütenahiye ulaşan hareket kıymetleri içinde ayaklandırmak için ona hangi inananları sunmalı ve hangi ahlaki aşılmalı? Türk vatandaşı hangi ahlaka inanmalıdır? Bu ahlak her şeyden önce hareket dinine dayanıyor. İlk mukaddes olan çalışmaktır. Bizden kol, kalp ve kafa isteniyor denmişti. Bunları, kendi irademizi kullanarak vermezsek bizden zorla alıyorlar ve zorla bizi esir ederek alıyor. Bizimle hareket etmeyen bize karşı hareket ediyordu. Fert kurtuluşunu ancak kendi hareketinde bulacaktır... Asıl büyük adamlar, iman yaratıcıdır. Bunlar, hareketleriyle kainatı velveleye değil, şuuruları harekete getirenlerdir, insanda irade yaratanlardır.... İktisadi zorbalıklar, bugün servet ve sermayeyi her şekilde insanlığa meşru göstermek için cemiyeti teşkilatlandırmışlardır. İktisadın bir din ve ahlak hayatına bağlanması ancak insanlığı esirlikten kurtarabilir. Küçük sanayi içinde iktisadın aynı zamanda dini bir teşkilata bağlı olması insani ve ahlaki medeniyetler kurucu oluyordu. (s. 48)

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, dini hareketin temeline oturarak, ahlaki anlayışın belirlendiği ve kurtuluşun da bu inanca bağlı olduğu öne sürülmüştür. Ayrıca her harekette olduğu gibi iktisadi meselelerin de dinden ayrı tutulmaması gerektiği de savunulmaktadır. Benzer şekilde Topçu (2015d) bir başka ifadesinde yine din ve milliyetçilik ilişkisini şu şekilde vurgulamaktadır:

...ancak İslam'ın Anadolu'ya girmesiyle yeni bir ruh ananesinin kökleştiğini görüyoruz. Burada parça parça, zümre menfaatleri uğrunda dağılıp zayıflamakta olan halkı İslam ruhu birleştirdi, bir ruhi kuvvet olduğunu gösterdi. İslam girmeden evvelki Anadolu'nun manzarasıyla İslam olan Anadolu'yu karşılaştırmak insana iki ayrı cihan karşısında, iki ayrı insanîyet önünde olduğunu anlatmak için kafidir. Halbuki başta Anadolu'ya gelen bir avuç Türkmen, dört yüz çadır halkıdır. Oradaki medeniyetler kuran tarihlerin çocukları yaşıyordu. Gelenler bunları yok etmedi, maddi varlıkları çok miktarda bunların maddi varlığı ile kaynaştı ve onlarınkinde temessül etti. Lakin Türkmen'in getirdiği İslam dini bu alemin insanını tamamıyla değiştirdi. Eti ve Elen halkının seciyesi kendiliğinden asla bir Alpaslan'ın çocuğu olan Anadolu köydü, Alpaslan'ın çocuğu olan Anadolu köylüsünün seciyesinin en mühim tarafını, sonra bütün asırlarda bozulan, bu başlangıçların ruhi kuvveti olan İslam dini izah edebilir. (s. 63-64)

Yine bu alıntıda da görüldüğü gibi, İslam'dan önce parça parça olan halkın İslam'a geçtikten sonra ortak bir ruha sahip olduğu belirtilmiştir. Türkmenler tarafından getirilen İslam'a vurgu yapılarak din ve millet ilişkisinin kuvvetine işaret edilmektedir. Topçu (2015e) milliyet kavramını ise şu şekilde tanımlamaktadır:

Milliyet, dil, din ve dilek birliğidir. Madde birliği olmadan ruh birliğinin doğacağını sanmak, maddesiz ruhun var oluşuna inanmak gibi bir gaflet değil mi? ... Bu memleket toprağından

fişkiran iktisadi kuvvetle İslam'ın Anadolu'da yarattığı ve buradaki insanlığın benliğiyle kaynaşmış olanı ahlaki dehanın kaynaklarıdır. Fihakika Türkmen Anadolu'ya gelmeden önce asırlarca bu toprakların vatan kıymeti, insan emeğiyle kaynaşarak kurulmuştu. Anadolu'da kuvvetli bir zıra at iktisadını hazırlayan Eti çocukları bugünkü Anadolu köylüsünün ilk cedleridir. On asır evvel bu ülkede yayılan İslam dini ise, buradaki halkı yeni bir mefküre içinde tekrar canlandırarak yeni bir medeniyet kurarken asıl milli tarihimiz başlamış oluyordu. İslam dini ise, buradaki halkı yeni bir mefküre içinde tekrar canlandırarak yeni bir medeniyet kurarken asıl milli tarihimiz başlamış oluyordu. (s. 77)

Bu alıntıda, milliyet kavramının din birliği olduğuna dikkat çekilerek İslam'ın Anadolu'da yarattığı etkiden bahsedilir. Pasajda, İslam dininin bu topraklardaki halkı birleştirdiği ve milli tarihin asıl o zaman başladığı ifade edilerek, din ve milliyetçilik ilişkisinin birbiriyle olan bağlantısı ortaya konulmuştur.

Benzer şekilde aşağıdaki alıntıda da Topçu'nun (2015f), derginin düşünsel yapısını ortaya koyan milliyetçilik ve din fikrine yönelik bakış açısını görmek mümkündür. Anadolu'nun tarihini yazan Türkmenlerin, İslam dinini Anadolu topraklarına sokarak bir ruh ortaya koyduğu belirten Topçu (2015f), asıl milli tarihin İslam dinine geçişle başladığını belirtmektedir. Öyle ki Topçu (2015f), milliyetçiliğin temeline İslam ruhunu koyduğunu şu şekilde ifadelendirir:

Şu halde Anadolu'nun bizim olan tarihinde ona yeniden ruh ve hayat veren İslam dininin ve bunu Anadolu'ya getiren Türkmen'in rolü büyüktür. Onun içindir ki biz milli tarihimize Anadolu'da ilk medeniyetlerin yaşadığı devirlerden yani binlerce sene evvelden başlayacak yerde Anadolu'ya Türk unsuru tarafından İslam ruhunun saçıldığı devirlerden yani bin yıl evvelinden başlıyoruz. Bu el ve bu ruhu biz Anadolu'da benimsedik. Türkmen'i de İslam dinini de Anadolu'da tanıttık. Bunlar Anadolu'da bizim oldular. Şu halde bizim için lalettayın Türkmen, lalettayın İslamlık yoktur. Anadolu'nun Müslüman olan Türkmen'i bizimdir. Bunlar Anadolu'yu kazanırken Anadolu'da binlerce yıllık tarihe ve zengin medeniyete sahipti. Türkmen'in Anadolu'ya getirdiği inkılap, yeni bir ruhtur. İslam olmadan evvelki Anadolu, bize benzemiyor. İslam onun ruhunu değiştirmiştir. Bu ruh başkılığı sebebiyle biz Anadolu'nun İslam'dan evvelki tarihini yakından benimseyemiyoruz... İslam'la yeniden doğan bir Anadolu köylüsünü bizim tarihimizin öz malı olarak tanıyoruz. Anadolu'ya İslam'ın girmesi milli tarihimizin başladığını müjdeliyordu. (s. 97)

Aşağıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi Topçu (2015g), milliyetin siyasete değil, dine bağlı olması gerektiğini savunmaktadır. Milliyetin siyasete göre şekillenişinin eleştirisi, aslında bir bakıma dönemin egemen siyasi anlayışına da yöneltilmiş bir eleştiridir. Buradan, derginin muhalif yönü anlaşılır. Aynı zamanda milliyet kavramının değişken değil, tutarlı bir yapıya sahip olması gerektiği ve bu tutarlılığın da ancak dini temeller üzerinde kurulabileceği, Topçu (2015g) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

Fihakika milliyet, kökleri olan ferdi ruhun samimi hareketlerine bağlanmadıkça ve bu ferdi ruhta bir dininin temelleri üzerine kurulmadıkça sade siyaset ve idarenin vasıtası haline girer, her devrin siyasetine, memleketin idari icaplarına göre değişir, ve milliyetin mürşitleri de siyasi otoritenin bekçileri haline gelirler. Bizde milliyet hareketlerini tetkik ederken bu

meselenin tahlilini yapmayı denemiştik. Milliyet, bizim duyuş ve inanış tarzımızı tayin eden başkılıkların yekunudur. Bizi başkalarından ayıran duyuşlarla inanışlar ferdi ruhumuzda barınmaktadırlar. (s. 162)

Aşağıdaki yazıda ise, milletlerin ruhunun, yine onların tarihlerinde saklı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Anadolu milletinin İslamiyet'le birlikte yeni bir medeniyet kurduğu ortaya koyulmuştur. Burada yine, milliyetin ve dinin, bir bütünün ayrılmaz iki parçası oldukları anlaşılmaktadır. Zira Topçu'ya (2015ğ) göre:

Milletlerin ruhu, tarihlerinin derinliğinde aranmalıdır. Ruhunu kazanmak için maddeyi feda eden, varını kurban veren fedakarlığı evvelce gördük ki Anadolu tanımıştır; çünkü hürriyet için kurban vermiştir... İslam'ı doğuran ve İslam medeniyetini bu kıtalara hakim kılan kıymet, yine yeni bir hukuk ve ahlak aşkı olmuştur. Anadolu'nun kendi halkına mukaddes vatan olan toprağına saçılan bu ahlak aşkı burayı yeni bir medeniyet içinde tekrar canlandırmıştır. (s.114-116)

Sonuç

Hareket dergisinin içeriğinde fikir, sanat, şiir ve hikâye türünde yazılar bulunmaktadır. Dergide, yerli ve milli duyguların ön planda tutulduğu düşünceleri okuyuculara aktarmak amaç edilmektedir. Dergi, resmi ya da yarı resmi herhangi bir destek almadan, kendi sınırlı imkânlarıyla yayımlanmıştır. Tek Partili dönemin yayıncılık faaliyetlerini güçleştiren koşullara rağmen, mevcut iktidarın ideolojisine aykırı fikirleri savunmaktan çekinmeyen ve milliyetçi-muhafazakâr olarak kabul edilen ilk dergilerden biridir.

Hareket dergisinde, incelenen dönem içerisinde, 1939'un Şubat ayından Kasım ayına kadar yayımlanan sayılar hemen hemen aynı ekip tarafından hazırlanmıştır. Yıl içerisinde fikir yazıları ağırlıkta olmakla birlikte şiir, hikâye ve sanat konulu yazılara da yer verilmiştir. Yazılar genel itibariyle farklı kalemlerden çıkmış olsa da amaçları ve şekilleri bakımından birbirleriyle uyumludur. Bunun yanı sıra, sanat ve hikâye türüne sonraki sayılarda daha fazla yer verildiği görülmektedir. Tek Partili dönemin zor koşullarında ve kısıtlı imkânlarla çıkarılan *Hareket* dergisi din ve milliyetçilik eksenine oturmaktadır. Milliyetçilik, yerlilik, din ve insanın kendi iç dünyasının keşfi hemen hemen tüm yazıların ortak temalarını oluşturmaktadır. Dinin mücadelecilik ve aksiyoner tarafı öne çıkarılmakta ve din anlayışındaki yanlışlara yapılan eleştiriler göze çarpmaktadır. Yazılarda öne çıkan konulardan bir diğeri de insanın kendini keşfi ve sorumluluk bilincidir. Az gelişmişliğin ve dünya milletleriyle yarışamamanın sebebi, fikir adamlarının milli ve manevi duygular atmosferinde yetişememesiyle ilişkilendirilmiştir.

Nurettin Topçu'nun *Hareket* dergisi aracılığı ile vermek istediği temel düşüncenin ahlak ve insan kavramı olduğu görülmektedir. Hiçbir kuvvetin yok edemediği hareketin sırrını insanda aramaktadır. Topçu, İslam inancıyla bezenmiş Türk medeniyetini ve şanlı mazisini silmek isteyenlere karşı ruh kuvvetiyle mücadele etmeyi en önemli görev bilmektedir. Kökleri dışarıda ve Anadolu medeniyetiyle uzaktan yakından alakası olmayan materyalizm, pozitivizm gibi fikri akımlara karşı Anadolu'nun ruh kuvvetleriyle karşı çıkmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus

Emre ve Mevlâna, ona göre her biri derin bir ummandır. Topçu, milliyetçilik ve İslâm'ı ruh beden ilişkisine benzetmektedir. Türklüğü Müslümanlıkla özdeş tutarken, milliyetçiliği Batı'nın barbar milliyetçiliğinden ayırmaktadır. Onun milliyetçiliği ırkçılıktan arınmış bir Anadolu milliyetçiliğidir. İslami sosyalist düşünceyi iktisadi anlamda insanlığın tek kurtuluşu olarak görmektedir. Topçu, İslam'da öze dönmekten yanadır. İslam adı altında din ticareti yapanlara, hurafelere, üfürükçülere kısacası İslam ve evrensel ahlakın dışındaki eylem ve davranışlara karşı amansız bir mücadeleyi amaçlamaktadır. Yukarıda kısaca değindiğim vatana ve millet mukaddesatına karşı her devir aydınının yol haritası ve sorumluluk bilincidir. *Hareket* dergisinin sayılarında ana fikir olarak verilmek istenen hep bu düşüncedir. Çünkü, Türk Milleti bir zamanların aynası olmuş olmanın sonucunda her sahada gelişen Batı karşısında tutunamayarak büyük bir savaşı kaybetmiştir. Burada Topçu ve yazarları *Hareket* dergisi aracılığıyla bu kaybedilişin sebebini harp meydanlarında değil milletimizin içine düştüğü cehalette aramaktadır. Çünkü millet mektepleri açılmamaktayken yerlerine yabancı misyoner mektepleri açılmakta ve bunun sonucunda vatan ve millet mukaddesatıyla bezenmiş millet çocukları bu okullarda okuyamamaktadır. Topçu, *Hareket* dergisinde Batılılaşma projeleri karşısında direnmeyi ve gerçek kurtuluşun Anadolu'dan doğacağını vurgulamaktadır.

Bir fikir sanat dergisi olarak ilk dönem *Hareket*, dönemin iktidar çevrelerine karşı muhalif duruşundan dolayı baskı altında bir yayıncılık dönemi geçirmiştir. Fakat yine de incelenen sayılarda dönemin fikri düşünce yapısını ve seviyesini ortaya koyarak dönemin dergi yayıncılığını yansıtmaktadır. Dönemin teknik ve teknolojik koşulları dikkate alındığında yayıncılık koşullarının sınırlı imkan ve sayıda gerçekleştirildiği bilinmektedir. Medyanın yalnızca gazete, dergi ve radyo gibi geleneksel araçlarını kullanarak hedef kitlesine ulaştığı dönemin yayıncılık faaliyetlerinde, özellikle fikir sanat dergilerinin önemi daha fazladır. Çünkü görece daha bağımsız olmaları ve yazar kadrolarının dönemin önde gelen fikir adamlarından oluşması sebebiyle okuyucular açısından fikir sanat dergileri daha cazip olmuştur. Fikri anlamda daha zengin ve devrin politik düşünce ve duyularını hem ortaya koymaları hem de tartışmaya açabilmeleri açısından da önemlidir. Bu nedenle fikir sanat dergileri devrin politik düşüncelerini, kültür sanat seviyesini anlamak için mühim kaynaklardır. *Hareket* dergisi de izlemiş olduğu yayın politikası ve özgün fikir ve sanat yazılarıyla dönemin dergi yayıncılığı koşullarına ışık tutmaktadır.

Kaynakça

- Ataizi, M. (2012). İçerik analizi. N. S. Sever ve N. B. İspir (Haz.), *İletişim araştırmaları* içinde (s. 136-151). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydeniz, H. (2005). 1975-1980 dönemi sosyo-kültürel ortamında birikim dergisinin yeri ve önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğdu, H. (2009). "Ahlak filozofu" ve "hareket adamı" olarak Nurettin Topçu. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (40), 439-462.
- Babacan, M. E. (2009). Birikim dergisi ve dergi etrafında gelişen din tartışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barutçu, Z. (2012). Tek parti döneminde muhalif bir dergi: "Yurt ve Dünya". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bir düşünce ve yarınki Türkiye tasarımı olarak Hareket Dergisi ve Nurettin Topçu. (2006). *Hece*, 10(109).
- Birgül, M. F. (2017). İlk dönem (1939) hareket: Bir 'sokratik' ve ilk müslüman muhalif. M. Kara (Haz.), *Yıldırım'ın huzurunda Nurettin Topçu* içinde (s. 195-209). Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları.
- Balaban Salı, J. (2012). İletişim araştırmalarında nitel yöntemler. N. S. Sever ve N. B. İspir (Haz.), *İletişim araştırmaları* içinde (s. 114-134). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, D. M. (2006). Nurettin Topçu hareketi. [Nurettin Topçu özel sayısı]. *Hece*, (109),360-366 .
- Ertunç, A. C. (2005). *Cumhuriyet tarihi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Günaydın, Y. T. (2006). Hareket dergisi dizini. [Nurettin Topçu özel sayısı]. *Hece Dergisi*, (109),561-635 .
- İlhan, O. A. (2011). Cumhuriyet ideolojisinin oluşmasında kadro dergisi ve kadro hareketinin rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnsel, A. (2011). Giriş. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce 2, Kemalizm* içinde (17-27) İstanbul: İletişim Yayınları.
- İslamoğlu, A. H. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kara, İ. (2009). *Nurettin Topçu*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Meriç, C. (2010). *Bu ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mollaer, F. (2006). Türk sosyalizmine bir katkı. *Hece: Nurettin Topçu Özel Sayısı* içinde, 10(109).
- Ünal, K. Y. (2015). Hareket mecmuası indeksi (1939-1953) Bir Rönesans Hareketi'nin işaretleri. *Hareket Dergisi (1939-1943)*. Kara İ. (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tatoğlu, H. (2014). "Türkiye'de sekülerizme karşı ilk yasal muhalefetin oluşumu: demokrasiye geçiş sürecinde Büyük Doğu dergisi (1945-1950)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçu, N. (2015a). Nurettin Topçu'nun Hareket dergisine dair iki yazısı: Hareketin otuz yılı. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (XV-XVIII). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2015b). Rönesans hareketleri. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 1). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2015c). Hareket felsefesi. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 26). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2015ç). Vatandaş ahlâkı. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 48). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2015d). İctimai sınıflar. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 63-64). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2015e). Bizde milliyet hareketleri. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 77). İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Topçu, N. (2015f). Zorba-esir medeniyetler. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 97). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2015g). Neslimizin tarihi. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 162). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2015ğ). Benliğimiz. İ. Kara (Haz.), *Hareket dergisi (1939-1943)* içinde (s. 114-116). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (1997). *Yarıncı Türkiye*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topuz, H. (2003). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Toprak, Z. (1984). “*Türkiye’de fikir dergiciliğinin yüz yılı*.” İçinde: Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), İstanbul: Gelişim Yayınları, 1984. S.13-54. https://www.academia.edu/16078741/T%C3%BCrkiyede_Fikir_Dergicili%C4%9Finin_Y%C3%BCz_Y%C4%B1%C4%B1. 03.08.2017 tarihinde adresinden ulaşılmıştır.
- Toprak, Z. (2004). “Türkiye’de Muhalefetin Doğuşu: II.Dünya Savaşı ve Tek Parti’nin Sonu,” *Toplumsal Tarih*, sayı 121, s.70-75. http://www.academia.edu/18490049/T%C3%BCrkiye_de_Muhalefetin_Do%C4%9Fu%C5%9Fu_II._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1_ve_Tek_Parti_nin_Sonu.
- Vahapoğlu, S. (2006). “Hareket Dergisi’nin Türk fikir hayatındaki etkileri”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.